

دانشگاه علامه طباطبائی
دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی

پایان نامه جهت اخذ مدرک کارشناسی ارشد رشته علوم تربیتی

عنوان:

بررسی مفاهیم آموزش صلح در محتوای کتاب های تعلیمات
اجتماعی دوره راهنمایی سال تحصیلی ۸۸-۸۹

استاد راهنما: دکتر صغری ابراهیمی قوام

استاد مشاور: دکتر نورعلی فرخی

استاد داور: دکتر فرخنده مفیدی

پژوهشگر: محیا داعی الاسلامی

تابستان ۱۳۸۹

تشر و قدردانی

به حکم وظیفه از زحمات و کمکهای بی دریغ سرکار خانم دکتر ابراهیمی قوام ، استاد راهنمای پایان نامه، از پیشنهادات و انتقادات سازنده جناب آقای دکتر فرخی ، استاد مشاور محترم، و همچنین از سرکار خانم دکتر فرخنده مفیدی که داوری پایان نامه را بر عهده داشته اند و کلیه دوستانی که اینجانب را یاری نموده اند، کمال تشکر و قدردانی را می نمایم. از خداوند متعال برای این بزرگواران توفیق و سعادت روز افزون را خواستارم.

فهرست مندرجات

صفحه	عنوان
	فصل اول
۲.....	مقدمه.....
۴.....	بیان مسئله.....
۷.....	اهمیت و ضرورت تحقیق.....
۱۰.....	اهداف کلی تحقیق.....
۱۰.....	اهداف ویژه.....
۱۰.....	سوال های اساسی تحقیق.....
۱۱.....	تعریف نظری و عملیاتی متغیرها.....
	فصل دوم
۲۷.....	مقدمه.....
۲۷.....	تعاریف و مفهوم صلح.....
۲۷.....	تعیین چارچوبی برای صلح.....
۲۷.....	مفهوم صلح با توجه به معلومات بی واسطه.....
۳۰.....	برنامه درسی صلح محور در فلسفه کانت.....
۳۲.....	جایگاه آموزش صلح در جهان معاصر.....
۳۳.....	تعریف برنامه درسی صلح.....
۳۶.....	فلسفه صلح کانت.....
۴۰.....	ویژگی های دیدگاه برنامه درسی صلح کانت به شرح زیر است.....
۴۲.....	اهداف درسی صلح از دیدگاه کانت.....
۴۶.....	نهاد ها و سازمان های صلح.....
۴۶.....	جامعه ملل.....

۴۶	..... سازمان ملل
۴۷	..... مراکز تحقیقاتی صلح
۴۹	..... یونسکو
۵۱	..... برخی از افراد و گروه های حامی صلح
۵۳	..... دانش صلح و آموزش
۵۷	..... نقش مدرسه در آموزش صلح
۵۷	..... آموزش صلح و دستاوردهای آن
۵۹	..... اهمیت و جایگاه آموزش صلح
۶۱	..... اهداف آموزش صلح
۶۸	..... نظام آموزش و پرورش ایران
۶۸	..... آموزش و پرورش دوره راهنمایی تحصیلی
۷۰	..... تربیت شهروند جهانی
۷۰	..... مقدمه ای بر تربیت شهروند جهانی
۷۱	..... مفهوم تربیت شهروند جهانی
۷۲	..... تعریف شهروند جهانی
۷۲	..... ضرورت و اهمیت شهروند جهانی
۷۴	..... پیشینه تحقیق
۷۴	..... تحقیقات انجام شده در داخل کشور
۷۴	..... تحقیقات انجام شده در رابطه با موضوع صلح در ایران
۷۶	..... تحقیقات انجام شده در رابطه با موضوع تحلیل محتوای کتب اجتماعی دوره راهنمایی
۷۹	..... تحقیقات انجام شده در خارج از کشور
۸۳	..... خلاصه فصل

فصل سوم

۸۵	..... روش تحقیق
----	-----------------

۸۵	.....	جامعه آماری
۸۵	.....	نمونه آماری
۸۵	.....	ابزار گردآوری داده‌ها
۸۷	.....	مولفه‌های چک لیست آموزش صلح در کتب سه سال راهنمایی
۸۷	.....	روش اجرای تحقیق
۸۸	.....	پایایی و روایی جدول مولفه‌های تحلیل محتوا
۸۹	.....	روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

فصل چهارم

۹۱	.....	مقدمه
۹۱	.....	روش‌های آماری توصیفی

فصل پنجم

۱۰۹	.....	مقدمه
۱۱۰	.....	بحث در چهارچوب یافته‌ها
۱۲۴	.....	بحث و نتیجه گیری
۱۲۹	.....	محدودیت های تحقیق
۱۳۰	.....	پیشنهاد ها
۱۳۰	.....	پیشنهادات اجرایی
۱۳۱	.....	پیشنهادات پژوهشی
۱۳۲	.....	منابع
۱۴۰	.....	پیوست ها

فهرست جداول

عنوان	صفحه
جدول شماره ۱- ۴ مولفه‌های چک لیست آموزش صلح در کتاب اول راهنمایی.....	۹۴
جدول شماره ۲- ۴ مولفه‌های چک لیست آموزش صلح در کتاب دوم راهنمایی.....	۹۶
جدول شماره ۳- ۴ مولفه‌های چک لیست آموزش صلح در کتاب سوم راهنمایی.....	۹۸
جدول شماره ۴- ۴ مولفه‌های چک لیست آموزش صلح در کتب راهنمایی.....	۱۰۰
جدول شماره ۵- ۴ فراوانی و درصد فراوانی مولفه‌های آموزش صلح در کتب راهنمایی (هر سه دوره).....	۱۰۲
جدول شماره ۶- ۴ فراوانی و درصد فراوانی مربوط به فراوانی مولفه‌های آموزش صلح در کتاب اول راهنمایی.....	۱۰۳
جدول شماره ۷- ۴ فراوانی و درصد فراوانی مربوط به فراوانی مولفه‌های آموزش صلح در کتاب دوم راهنمایی.....	۱۰۴
جدول شماره ۸- ۴ فراوانی و درصد فراوانی مربوط به فراوانی مولفه‌های آموزش صلح در کتاب سوم راهنمایی.....	۱۰۵
جدول شماره ۹- ۴ مولفه‌های چک لیست آموزش صلح (گزینه موارد دیگر) در کتب راهنمایی.....	۱۰۶

فهرست اشکال و نمودارها

عنوان	صفحه
نمودار ۱-۴: مقایسه فراوانی مولفه‌های چک لیست آموزش صلح در کتاب اول راهنمایی.....	۹۵
نمودار ۲-۴: مقایسه فراوانی مولفه‌های چک لیست آموزش صلح در کتاب دوم راهنمایی.....	۹۷
نمودار ۳-۴: مقایسه فراوانی مولفه‌های چک لیست آموزش صلح در کتاب سوم راهنمایی.....	۹۹
نمودار ۴-۴: مقایسه فراوانی مولفه‌های چک لیست آموزش صلح در کتب راهنمایی.....	۱۰۱
نمودار ۵-۴: مقایسه فراوانی توزیع مفاهیم مرتبط با صلح کل دوره راهنمایی در هر یک از ابعاد محتوا.....	۱۰۲
نمودار ۶-۴: مقایسه فراوانی توزیع مفاهیم مرتبط با صلح سال اول راهنمایی در هر یک از ابعاد محتوا	۱۰۴
نمودار ۷-۴: مقایسه فراوانی توزیع مفاهیم مرتبط با صلح سال دوم راهنمایی در هر یک از ابعاد محتوا.....	۱۰۵
نمودار ۸-۴: مقایسه فراوانی توزیع مفاهیم مرتبط با صلح سال سوم راهنمایی در هر یک از ابعاد محتوا.....	۱۰۶

چکیده:

هدف این پژوهش بررسی میزان توجه به مفاهیم صلح در کتب تعلیمات اجتماعی دوره راهنمایی بود به عبارت دیگر در این پژوهش سعی شده است که به شناسایی، توزیع فراوانی و نحوه عرضه مفاهیم معرفت صلح در کتب درسی تعلیمات اجتماعی دوره سه ساله راهنمایی پرداخته شود. برای تعیین جامعه آماری در این پژوهش با توجه به اینکه تحقیق حاضر از نوع توصیفی بوده و در آن محتوای کتاب با توجه به الگوی از پیش تعیین شده آموزش صلح تعیین شده، لازم بود که تمام محتوای کتاب تحلیل و بررسی شود. در این تحقیق جامعه پژوهش عبارت بود از تمام محتوای کتب تعلیمات اجتماعی دوره سه ساله راهنمایی و انتخاب نمونه آماری در این پژوهش به صورت نمونه مساوی با تمامی جامعه بود، به این ترتیب که همه قسمت‌های کتاب اعم از متن، تصویر، پرسش‌ها، فعالیت‌ها و خلاصه‌ها در تحقیق حاضر به عنوان نمونه انتخاب شدند در مجموع ۷۹۶ واحد متن، تصویر، پرسش، فعالیت و خلاصه در سه کتاب مورد بررسی قرار گرفت که از این میان ۳۸۳ واحد آن تا حدی مفاهیم مربوط به مولفه‌های صلح را داشتند و ۴۱۳ واحد به مفاهیم مورد نظر صلح در این پژوهش اشاره نکرده بود. در بین کتب مورد بررسی کتاب سال اول بیشترین فراوانی در مورد مفاهیم صلح داشت و کتاب سال سوم کمترین فراوانی را و همچنین در بین مولفه‌ها، مولفه‌های تکالیف گروهی، نظم، همبستگی، برقراری اجتماعی بیشترین میزان را داشت و کمترین میزان به ترتیب گذشت اجتماعی، حفظ میراث فرهنگی، مبارزه با جنگ طلبی بود.

واژگان کلیدی: تحلیل محتوا، کتب تعلیمات اجتماعی، دوره راهنمایی

فصل اول

کلیات تحقیق

مقدمه

انسان هزاره سوم، با ورود به این دوره، دنیایی پر از تغییرات پیچیده و شتابان قرن بیستم را در حالی به تاریخ می‌سپارد که شامل وقایع و مسائل جدید و آثار و افکار به جا مانده از جنگ‌های جهانی است. زدوخردهای مسلحانه و انواع تعصب و رزی‌ها، افکار عمومی جهان را نگران و صلح را تهدید می‌کند. در مجموع، تحولات جهان در آستانه قرن بیست و یکم قابل تامل و بسیار چالش برانگیز بوده است. این اوضاع و احوال بیانگر این حقیقت است، که علی‌رغم توسعه و گسترش فناوری ارتباطات و پیشرفت‌های مهم در زمینه آموزش و پرورش و بهداشت و بسیاری از عرصه‌های دیگر زندگی، هنوز انسانها در مفاهیم و حل مسائل موجود امروزی از طریق غیر از خشونت و جنگ ناتوانند. امروزه نهادهای مسئول ایجاد و حفظ صلح، بر آنند تا با توسعه فرهنگ صلح، احتمال بروز جنگ را کاهش دهند. از این رو غالباً توجه آنها به سوی آموزش صلح معطوف شده است (ذکاو، ۱۳۸۱).

آموزش می‌تواند از طریق گوناگون در جهت توسعه فرهنگ صلح همکاری نماید. آموزش از آن رو که متوجه افراد جوان و پر شور است، و از آن رو که با کارشناسان و مدیران تخصصی اجتماعی سروکار دارد، زمینه بسیار مناسبی در اختیار دارد، تا در سطوح گوناگون، هم در قلمرو عمل و هم در قلمرو نظر، منشا اثر باشد. پس نکته مهم این است که بذری صلح باید با استفاده از بستر مناسبی که آموزش و پرورش صلح ایجاد می‌کند افشا شوند تا از این طریق آرزوی جهانی برای صلح با پرورش شهروند صلح طلب و صلح جو تحقق یابد (فرجستهو، ۱۳۷۶). این آرزو، زمانی تحقق پیدا می‌کند که آموزش صلح، در زمره غایات بنیادی نظام‌های آموزشی قرار گیرد. یکی از محققان در حوزه آموزش صلح بر این باور است که حتی بهترین مدارس نیز خشونت را هر روز از طریق قوانین و مقررات، محتوای آموزشی و روش‌های تعلیم و تربیت اعمال می‌نمایند. به زعم وی، هنگامی که قوانین و مقررات آموزشی بدون مشارکت دانش‌آموزان تدوین و اجرا می‌شود یا برنامه درسی مدارس به صورت زمانبندی شده، فقط بر اساس نظرات بزرگسالان و

بدون کمترین توجه به نیازهای دانش‌آموزان تدوین می‌گردد، خود ترویج‌کننده خشونت است (جیمز^۱، ۱۹۹۶، ص ۳۴).

این نوع خشونت، که از آن تحت عنوان خشونت ساختاری نیز نام می‌برند، می‌تواند احساسات و عکس‌العمل‌های عاطفی و هیجانی را در بین دانش‌آموزان ترویج دهد. در چنین وضعیتی دانش‌آموزان فکر می‌کنند که هیچ‌گونه کنترل و اختیاری بر زندگی و تحصیل خود ندارند و نتیجه طبیعی این فرایند، آسیب دیدن عزت نفس و احساس خودارزشمندی آنهاست که خود یکی از مولفه‌های مهم حقوق بشر است (فتیحی و اجارگاه، ۱۳۸۲).

باید این حقیقت را گوشزد کرد که آموزش صلح نمی‌تواند تنها بر توقف خشونت فیزیکی در مدرسه و جامعه متمرکز باشد بلکه آماده‌سازی بچه‌ها برای زندگی صلح‌آمیز مستلزم تعلیم و تربیتی همه‌جانبه است که آگاهی آنان را از خود، اجتماع، فرهنگ و محیط زیست افزایش دهد و این امر نه تنها باید از طریق اجرای برنامه‌های آموزش صلح، بلکه باید در قالب فعالیت‌های تربیتی، تدوین و اجرای قوانین، روش‌های آموزشی و فضا و تعاملات موجود در سطح مدرسه (به ویژه در سطح مدارس ابتدایی که بچه‌ها از آمادگی بیشتری برای جامعه‌پذیری برخوردارند) دنبال شود (ظمک و فارلند^۲، ۱۹۹۹). هدف آموزش صلح جریان بازتاب برای عدم پوشش دهی، غرض‌ورزی، روایات جمعی، و آگاه شدن از تأثیراتشان روی هویت فردی و دیدگاه جهانی است. بنابراین باید مثل نوآموزان به وسیله بازتاب از محیط ما شروع به شناخت معانی به دست آمده از عملکردمان در دنیا کنیم و قدم‌های موثر در جهت آموزش صلح انجام دهیم (فنریک و بنات^۳، ۲۰۰۴). از اینرو در راستای نیل به آرمان‌های نظام آموزشی کشورمان تحقیق حاضر با عنوان بررسی میزان توجه به مفاهیم صلح در کتب تعلیمات اجتماعی دوره راهنمایی انجام شده است.

---

^۱ -Jeemz

^۲ -Zemak & Farland

^۳ -Fenrek & Benat

بیان مسئله

در آغاز هزاره جدید چالش های عمیقی فراروی جامعه ی جهانی وجود دارد موارد متعددی چون انزوا و گوشه گیری جوانان از جامعه، افزایش میزان جنایات خشونت بار جوانان ونوجوانان، تخریب محیط زیست، درگیری های متعدد محلی و بین المللی از جمله این مسائل هستند. تحولات گسترده در زمینه علوم و فنون و مسائل ناشی از شرایط زندگی در عصر حاضر از یک سو و رشد فزاینده جمعیت و وجود محدودیت های متاثر از حیات انسانی از سوی دیگر باعث به وجود آمدن بحرآن های خاص این عصر شده است. یک نمونه بارز این بحرآن ها، انحطاط اخلاقی است که خود سر منشا مسائل بسیار مهمی مثل، برخورد های ملی و بین المللی، تضادها و نابرابریها، نژاد پرستی هاو غیره می باشد. (فرجستهو، ۱۳۷۶).

تغییرات اجتماعی یا آموزش صلح در برگیرنده ارتقاء ظرفیت فردی در مواقع مواجه شدن با گفتارهای جمعی درون گروهی و ظهورش در روابط فرهنگی و ساختارهای گروهی و میان گروهی است (ویبمز^۱ ۱۹۹۹؛ سالاهون^۲، ۲۰۰۲؛ اسکوستس^۳، ۲۰۰۱). امروزه برای پیشگیری از جریانات سیاسی و اجتماعی و اقتصادی که منجر به نزاع دسته جمعی می شود باید ظرفیت فردی افراد را افزایش دهیم به طوری که میزان تغییرپذیری و انعطافشان بالاتر رود (ملی^۴، ۲۰۰۴؛ هابرماس^۵، ۱۹۹۶). برای بیان و تعریف مفهوم صلح باید گفت: که ارائه یک تعریف روشن و جهان شمول از واژه صلح، مانند بسیاری از مفاهیم دیگر «علوم انسانی» که در همه مکانها و زمانها قابل قبول باشد، امکانپذیر نیست. به عبارت دیگر واژه هایی چون صلح و جنگ در هر جامعه ای از نظام ارزشی و ویژگی های فرهنگی و اجتماعی و تربیتی جامعه تبعیت می کند. ممکن

---

¹-Vobimz

²-Salahon

³-Askostes

⁴-Mli

⁵-Habermars

است، سوال شود که چگونه می توان به مولفه صلح از طریق برنامه‌های درسی پرداخت، و فرهنگ صلح را جایگزین فرهنگ جنگ و خشونت ساخت؟ بازنگری روی آثار مربوط به آموزش صلح زمینه‌ای از تعاریف بی شمار را برای چرایی آموزش صلح بیان کرده است. دانشمندان به کیفیت نامنظم از خود صلح به عنوان دلیل اساسی برای تنوع در چرایی ایجاد آموزش صلح توجه دارند (بارتال^۱، ۲۰۰۲؛ کارل برود و رردون^۲، ۲۰۰۲؛ آریس^۳، ۲۰۰۳).

در تعریف مفهوم صلح، حداقل دو برداشت متفاوت از صلح در جوامع مختلف می توان بیان کرد. یک برداشت به معنای عدم وجود جنگ یا برخورد است و خشونت فیزیکی یا مستقیم را نفی می‌کند و در چنین برداشتی، حفظ صلح و جلوگیری از کشمکش از طریق اجرای برنامه‌های حل میانجی‌گری در دستور کار است (صلح منفی). اما در برداشت دوم: صلح عبارت از تلاش برای ایجاد جامعه‌ای برابر و عادلانه است، که در آن کرامت و شان انسانی مورد توجه قرار گیرد، همکاری و مشارکت ترویج گردد، افراد نیازهای اجتماعی، فیزیکی، روانشناسی و ذهنی، محیطی، فلسفی خود را به طور صلح‌آمیز دنبال نمایند (صلح مثبت) (فتحی و اجارگاه، ۱۳۸۱). تعاریف مختلفی درباره صلح شده است مثلاً در تعریفی ولف (۱۹۹۷) صلح را تلاشی برای ایجاد جامعه‌ای برابر و عادلانه که در آن کرامت و شان انسانی بیشتر مورد توجه است، می‌داند.

در این پژوهش منظور از آموزش صلح، در برگیرنده مفاهیم و مولفه‌هایی مثل مسئولیت‌پذیری اجتماعی (اشاره به وظیفه‌ای که هر فرد در تعامل اجتماعی با گروه یا جامعه باید انجام دهد و یا هماهنگی اجتماعی و برآورده ساختن انتظاراتی که جامعه از فرد دارد، می‌کند) و حل تضادها و برخوردها (اشاره به

---

¹ -Bartal

² -Karel bord & rerdon

³ -Ares

حیات جامعه بشری بر اساس وجود تضادها و چگونگی تغییر و تحولات آن می‌باشد که از طریق گفتگوی متقابل تمدن‌ها و پذیرش انتقاد می‌تواند به حل مسائل و تضادها بپردازد (می‌کند) و همکاری، گفتگو و اشتراک مساعی (که اشاره به وابستگی متقابل فعالیت‌هایی که در دنیای مبتنی بر تکثرگرایی فرهنگی صورت می‌پذیرد، مستلزم هماهنگی، همکاری و صورتی از فهم متقابل میان اعضایی است که به فرهنگ‌های متفاوت تعلق دارند، می‌کند) و مسئولیت‌پذیری اکولوژیکی و زیست‌محیطی (که اشاره به هرگونه دستکاری، تخریب و برهم زدن تعادل طبیعی عوامل و عناصر چرخه حیات و مشکلات عدیده‌ای در پی خواهد داشت، می‌کند) و چند متغیر دیگر که در تعریف واژگان به آن اشاره شده است (فتحی و اجارگاه، ۱۳۸۱).

جان کلام آن است که باید بستری فراهم گردد که تمام افراد بشر بتوانند از حداکثر عدالت و بهزیستی برخوردارگردند. برای فراهم آوردن چنین بستری باید به آموزش صلح متوسل شد. چرا که آموزش یک سرمایه‌گذاری مفید و یک عامل کلیدی در توسعه محسوب می‌شود، که اگر به درستی و شایستگی برنامه‌ریزی و اجرا شود، می‌تواند ما را به اهداف مورد نظر برساند. بنابراین هم ایجاد صلح و هم حفظ آن با آموزش و پرورش و آماده‌سازی کودکان و نوجوانان برای رفتار صلح‌آمیز در بزرگسالی ارتباط تنگاتنگ دارد (جک بکا^۱، ۱۹۷۶). آموزش و پرورش صلح، از طریق برنامه‌های درسی مدارس در مقاطع مختلف تحصیلی خطرآفرینی را که از طریق خشونت، فقر و ستم به زندگی بشر، و عواقب حاصل از جنگ را که برای زیست انسان و ادامه حیات او در کره خاکی وجود دارد، به طور واضح و صریح بیان می‌کند. این امر در طی یک جریان تدریجی در طول زندگی آدمی انجام شدنی است که باعث آگاهی فرد نسبت به خود، جامعه و محیط خودش می‌شود.

هم‌اکنون سازمان‌ها و نهادهای متعددی در سطح جهان برای تامین صلح و حفظ آن در تلاشند و گسترش فزاینده سیمینارها، کنفرانس‌ها و گردهمایی‌های ملی و بین‌المللی در این راستا نمایانگر آن است که شیخ

---

^۱-Jakboka

جنگ همانند قرن بیستم جوامع انسانی را تهدید می‌کند. این چگونگی حتی در سطوح خانوادگی، گروهی و محلی نیز مشاهده می‌شود. با این همه، جای بسی تاسف است که در دنیای کنونی، بخش مهمی از منابع و انرژی آدمی در راه برقراری آشتی و حل تعارضات مصروف می‌شود ولی در آموزش و پرورش چندان به این قضیه توجه نشده است، این را پژوهش‌های متعددی در سطح جهان که توسط محققان تربیتی انجام شده نشان داده است. آموزش صلح می‌تواند به عنوان دستور کار در سیستم آموزش قرار بگیرد تا از این رهگذر، کودکان و نوجوانانی که در آینده زمام امور را به عهده خواهند گرفت، ارزش‌ها و مفاهیم صلح را بیشتر درک کنند، لذا به نظر من محقق این وظیفه خطیر محققان تربیتی است تا با بررسی راه‌های افزایش فرهنگ و تفکر صلح در بین دانش‌آموزان و افراد جامعه قدم بزرگی در حفظ صلح جهانی بردارند. به طور کلی این پژوهش بدنبال این است که به بررسی این سوال بپردازد که مجموعه مفاهیم معرف صلح در کتب درسی تعلیمات اجتماعی سه سال راهنمایی کدامند؟

اهمیت و ضرورت تحقیق

امروزه تحولات و دگرگونی‌های اجتماعی، اقتصادی، سیاسی در جوامع جهانی تمام معیارهای سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی را در این جوامع به هم ریخته است. و جهانی آشفته از بحرانهای متعدد بر حیات بشر سایه افکنده است. در چنین شرایطی عمده‌ترین وظایف جوامع که برنامه و حرکت‌های اجتماعی، سیاسی و اقتصادی آنان را تحت الشعاع قرار می‌دهد، تطابق و سازگاری با تحولات جهانی و مجهز شدن به مهارت‌ها و کیفیت‌های لازم برای این سازگاری بر اساس ویژگی‌های فرهنگی، اجتماعی و تربیتی و نظام ارزشی جامعه است. از جمله این مهارت‌ها ایجاد آگاهی لازم در مفهوم صلح و جنگ و اهمیت و جایگاه ویژه برای این مفاهیم در زندگی انسانی امروزی است (ژولیت^۱، ۱۹۷۳). اینک بخش عظیمی از

---

^۱ - Zholyet

ذخایر صرف تهیه و تولید جنگ افزارها و برخوردهای نظامی می‌شود و به هدر می‌رود. اتخاذ سیاست درست و اصیل بر مبنای صلح جوئی، تشنج زدائی و خلع سلاح عمومی ایجاب می‌کند که این ذخایر در خدمت گسترش هدفهای صلح آمیز، به ویژه در راستای تسریع پیشرفتهای اجتماعی و اقتصادی قرار گیرد. مراکز آموزشی و مدارس وظیفه پاسخگویی به نیازهای معتبر از جمله، نیاز به مسئولیت پذیری، تعهد، همکاری، آگاهی و توجه به تخریب محیط زیست و جوامع و مردم را بعهده دارند و نقش محوری نظام آموزشی در اشاعه فرهنگ، تحول و تدبیر بر هیچ کس پوشیده نیست. پس ضرورت باز اندیشی در خصوص برنامه ریزی آموزش صلح در مدارس بیش از پیش آشکار می‌شود. مدرسه در حقیقت باید مکانی برای آموزش و پرورش صلح و مفاهیم آن باشد. و دانش و مهارت‌ها بینش‌های عمیق و ضروری را در دانش آموز ایجاد نماید. کودکان و نوجوانان امروز، رهبران و تصمیم گیرندگان آینده اند و هرگونه تلاش برای ایجاد باور عمیق در آنان نسبت به صلح و ضرورت احترام به خود و دیگران و محیط پیرامون می‌تواند در خلق و حفظ جهانی، صلح آمیز بسیار موثر باشد (هین و کواجاس^۱، ۱۹۸۷).

اگر چه مدارس بعنوان یکی از مهم‌ترین عوامل موثر در ترویج فرهنگ صلح از جایگاه ویژه‌ای در ادبیات صلح برخوردار هستند، اما تحقیقات و بررسی‌های متعدد نشان می‌دهند که مدارس در تحقق اهداف آموزش چندان هم موفق نبوده اند، اما آنچه مهم است این است که آموزش صلح نمی‌تواند تنها برای جلوگیری از خشونت فیزیکی مستقیم یا جلوگیری از جنگ و یا برخورد در مدرسه و جامعه متمرکز باشد. بلکه مدارس باید در آماده سازی دانش‌آموزان برای زندگی صلح آمیز، تعلیم و تربیتی را ارائه دهند که آگاهی آنان از خود، محیط پیرامون و جامعه خود را افزایش دهد و این مهم باید از طریق اجرای برنامه‌های آموزش و صلح و همچنین باید در قالب فعالیتهای تربیتی، تدوین و اجرای قوانین به ویژه در سطح ابتدائی و دوره‌ی راهنمایی که بچه‌ها از آمادگی بیشتری برای جامعه پذیری دارند، دنبال شود (ژولیت، ۱۹۷۳).

---

^۱-Hin & Kovajas

تحقیق در مورد صلح در ساختن نظام‌های آموزشی و طراحی آنها بدان لحاظ که با تربیت نسل بعد سروکار دارد، از اهمیت بالائی برخوردار است. از تحقیق در مورد آموزش صلح می‌توان در برنامه ریزی درسی استفاده کرد، تعلیم صلح نیازمند آموزش غیر مستقیم و حساب شده است که جز در سایه تحقیق وسیع درباره صلح ممکن نخواهد بود (ذکاوتی، ۱۳۸۱؛ ص ۲۹).

بر اساس مطالعات انجام شده، خشونت به تدریج در بسیاری از فرهنگ‌ها نهادینه شده است (جک بکا، ۱۹۷۶) و به علت پیچیدگی‌های موجود در جهان معاصر و گسترش وسایل ارتباط جمعی، بسیاری از بچه‌ها خشونت را از طریق رسانه‌ها فرا می‌گیرند، چون بخش زیادی از وقت خود را صرف تماشای تلویزیون می‌کنند (هندرکسون و ولف^۱، ۱۹۷۳) و همچنین ظهور اینترنت و بازی‌های کامپیوتری خشونت را بیش از پیش ترویج کرده است، به نحوی که به تدریج خشونت به جزئی از فرهنگ تبدیل شده و در قالب رفتارهای عادی و روزمره نوجوانان و جوانان متبلور می‌شود، پدیده‌ای که از آن تحت عنوان طبیعی سازی خشونت نام برده شده است، به نظر می‌رسد یک پژوهشگر تربیتی می‌تواند نقش عمده‌ای در ترویج و گسترش فرهنگ صلح در آموزش و پرورش داشته باشد چرا که می‌تواند به طور مستقیم و غیر مستقیم در تربیت کودک و نوجوان نقش داشته باشد. در حال حاضر پژوهشگران تربیتی از طریق رسانه‌ها و مواد درسی و سایر روش‌های تربیتی مهارت‌های مختلف حل مسئله و به طور کلی اصول بهزیستن را آموزش می‌دهند. به نظر من محقق یک متخصص تربیتی می‌تواند تاثیر بسزایی در آموزش صلح از طریق روش‌ها و شیوه‌ای تربیتی داشته باشد لذا این پژوهش در راستای ترویج فرهنگ صلح با استفاده از روش تحلیل محتوای مفاهیم معرفت صلح در کتب درسی تعلیمات اجتماعی دوره راهنمایی می‌باشد.

---

^۱-Henderakson & Volf

اهداف کلی تحقیق

- ۱- بررسی میزان توجه به مفاهیم صلح در کتب تعلیمات اجتماعی دوره راهنمایی
- ۲- ارائه پیشنهاداتی برای بهبود کتب تعلیمات اجتماعی دوره ی راهنمایی (از لحاظ توجه به مفاهیم صلح)

اهداف ویژه

- ۱- شناسایی مجموعه مفاهیم معرفت صلح در کتب درسی تعلیمات اجتماعی دوره راهنمایی
- ۲- توزیع فراوانی مفاهیم مرتبط با صلح در کتب درسی تعلیمات اجتماعی دوره راهنمایی در هر یک از ابعاد محتوا (متن، تصاویر، پرسش، فعالیت‌ها، خلاصه‌ها)
- ۳- نحوه عرضه مفاهیم مرتبط با صلح در درس مهارت‌های تعلیمات اجتماعی دوره راهنمایی

سوال های اساسی تحقیق:

- ۱- مجموعه مفاهیم معرف صلح در کتب درسی تعلیمات اجتماعی سه سال راهنمایی کدامند؟
- ۲- توزیع فراوانی مفاهیم مرتبط با صلح در کتب درسی تعلیمات اجتماعی دوره راهنمایی در هر یک از ابعاد محتوای درسی (متن، تصاویر، پرسش، فعالیت‌ها، خلاصه‌ها) چگونه است؟
- ۳- نحوه عرضه مفاهیم مرتبط با صلح در دروس مختلف تعلیمات اجتماعی دوره راهنمایی چگونه است؟

تعریف نظری و عملیاتی متغیرهای مورد بررسی:

آموزش صلح

عبارت است از تلاشی برای ایجاد جامعه ای برابر و عادلانه که در آن کرامت و شان انسانی مورد توجه

قرار گیرد (ولف، ۱۹۹۷).

در این پژوهش منظور از آموزش صلح، در برگیرنده مفاهیم و مولفه‌های زیر است:

مولفه اول

مسئولیت پذیری اجتماعی:

تعاریف متعددی از این مفهوم ارائه شده است، از جمله وظیفه ای که هر فرد در تعامل اجتماعی با گروه یا جامعه باید انجام دهد و یا هماهنگی اجتماعی و برآورده ساختن انتظاراتی که جامعه از فرد دارد. و شامل مواردی همچون همبستگی، نظم، وجدان کاری، برقراری اجتماعی می‌شود (فتیحی و اجارگاه، ۱۳۸۲).

برای بررسی مفاهیم مسئولیت پذیری اجتماعی در ادامه به توضیح عناصر اصلی این مولفه می‌پردازیم:

همبستگی: احساس مسئولیت متقابل بین چند نفر یا چند گروه است که از آگاهی و اراده برخوردار باشند.

همچنین همبستگی می‌تواند شامل پیوندهای انسانی و برادری بین انسانها به طور کلی و یا حتی وابستگی متقابل حیات و منافع بین آنها باشد. آنهایی که اعضای اجتماع واحدی هستند همانند همد و احساسات واحدی دارند زیرا به ارزشهای واحدی وابسته بوده و مفهوم مشترکی از تقدس دارند. (جوکار، ۱۳۷۹). در این پژوهش منظور از همبستگی هرگونه مفهوم همبستگی که در هر یک از پنج بخش عمده تحلیل

محتوای کتاب (متن، تصاویر، پرسش، فعالیت‌ها، خلاصه‌ها) اشاره شده است را شامل می‌شود.